

Memo: takistused laste saamisel

29. mai 2023

Mis mõjutab ja takistab sündimust?

- Sünd on esimene rahvastikusündmus iga inimese elus.
- Lapse sünnitamine on üks rahvastikusündmus naise elukaarel.
- Üldistatult sõltub sündivate laste arv **soovist** (eelkõige naiste soovist) lapsi saada, soodsate tingimuste olemasolust ja takistuste puudumisest soovi täitumiseks, sünnitusealiste naiste arvust ning tervislikel põhjustel lapsi mitte saavate naiste arvust.
- Perioodil, kui ema keskmine vanus lapse saamisel muutub, mõjutab see **aastast sündide arvu**, kuid ei pruugi mõjutada naise elu jooksul kokku saadud laste arvu. Aastal 1989 oli ema keskmine vanus esimese lapse sünnitamisel 22,5 aastat ja on pärast seda järjepidevalt kasvanud. 2021. aastal oli ema keskmine vanus esimese lapse sünnil 28,9 aastat.
- Rahvastikutaasteks (rahvaarvu kahanemise vältimiseks) vajalik sündide arv Eestis on **2,07** sündinud last naise kohta naise elukaare jooksul. Praegune tase on vahemikus **1,8** kuni **1,85**.
- Levinud on arusaam, et Eestimaa inimeste soov lapsi saada on (märgatavamalt) kõrgem rahvastikutaasteks vajalikust sündide arvust, millest järeldatakse, et lapsesaamise sooviga pole vaja aktiivselt tegelda ja keskenduda tuleb vaid soovi täitumist segavate olude kõrvaldamisele. Pere Sihtkapitali küsitlused näitavad, et Eesti **naiste soov lapsi saada on keskmiselt endiselt kõrgem kui rahvastikutaasteks vajalik, aga nooremates vanuserühmades sellest madalam**, mistõttu on käes aeg, kus on mõistlik hakata laste saamise soovi kasvamise suunas nügima.
- Seniste uuringute põhjal võime suure tõenäosusega öelda, et **takistusteks** on töö ja pereelu kokkusobitamisega seonduv ja samuti sobiva partneri leidmine. Nii naised kui mehed leiavad, et Eestis pole isaks (emaks) sobivaid inimesi piisavalt. Rõhk on sõnal "sobivaid". Takistusena on olulisel kohal ka ebakindlus tuleviku suhtes, mille üheks osaks on majanduslik toimetulek.
- Kõige olulisemateks **riiklikeks meetmeteks** järgmise lapse saamise kavandamisel märgivad Eesti naised vanemahüvitist, lapsehoolduspuhkust (töökoha säilitamine kuni 3 aastat), sünnitoetust ning peretoetusi.

Mis on riigi võimalused sündimust toetada?

- Eesti rahvastikuarengu eesmärgid on sõnastatud põhiseaduses. Sündide arvu statistika koos vanusstruktuuri muutumisega näitavad, et Eesti rahvastikuarengus on tõsiseid probleeme. On oluline, et rahvastik oleks valitsuse ja riigikogu laual kui mitte kõige tähtsama probleemina, siis vähemalt **võrdsena** julgeoleku ja majandusarengu teemadega.
- Tulemuste saavutamiseks on vaja muuta lähenemist. Hea on muidugi teada, miks (rahvastiku) probleeme lahendada ei saa, aga veelgi olulisem on leida vastused küsimusele, **kuidas probleeme lahendada**. See olgu ka rahvastikuteemaliste uuringute ülesandepüstituseks.
- Kolmandad ja enamad lapsed ei sünni ilma esimese ja teise lapse sündimiseta, aga ilma kolmanda ja enama lastega peredeta pole võimalik kahanemisspiraali peatada. Riik saab aidata peredel leida **kindluse** nii oma esimese lapse saamiseks kui parandada võimalusi kolmandate ja enamate laste saamiseks.
- Märkimisväärne **positiivne mõju** sündimusele on saavutatud riiklikest meetmetest vanemahüvitise ja lasterikka pere toetuse abil. Seega on **majanduslike takistuste** eemaldamisel Eestis juba küllalt hea kogemus, mida edaspidisel meetmete kujundamisel ära kasutada.
- **Töö- ja pereelu ühitamist** toetavad näiteks paindlikumad töövõimalused, tööandjate ja töötajate koostöö, head lapsehoiuvõimalused.
- **Partneri puudumise** probleemi on võimalik pikemas vaates vähendada panustamisega kõigile kättesaadavasse paarisuhte- ja pereharidusse (tulevikus juba üldhariduses), samuti vähendades poiste haridusteelt väljalangemist. Sündimuse toetamise vaatenurgast on võimalik ka luua soodsad tingimused perelisa saamiseks neile paaridele, kellel sobiva partneri olemasolu eeldus on täidetud.

Missugune on kriiside mõju sündimusele ja kas seda on võimalik leevendada?

- Kriisid (nt COVID-19, sõda Ukrainas, elukalliduse tõus), sarnaselt varasematele majandus- ja julgeolekukriisidele, **vähendavad** soovi lapsi saada. Mõju on üldjuhul ajutine, kuid pikema kestmise korral võib osa sünde lõplikult ära jääda, eriti suhteliselt kõrge sünnitusvanuse tingimustes.
- Nimetatud kolmest kõige tugevamaks hindavad Eesti naised **elukalliduse tõusu** mõju. Riiklike meetmete kavandamisel on oluline seda teadvustada, sest nii perehüvitised kui kaugemale tagasi ulatava arvestusperioodi tõttu ka vanemahüvitis kaotavad kiire elukalliduse tõusu ajal järsult oma väärtust.

- Vastavalt rahandusministeeriumi prognoosile taandub hinnatõus alles 2024. aastal ja kiire palgakasv püsib veelgi pikemat aega. Ajafaktor on eriti oluline tänastele **30-40-aastastele**, keda on 50% enam kui kahekümnendates eluaastates inimesi ja kelle lapsesaamise soovid võivad jääda vanuse tõttu teostumata. Põlvkondade suuruste erinevuse tõttu ei ole võimalik kriiside möödumist oodates vahepealset **rahvastikukadu** hiljem samas mahus kompenseerida. Ebasoodsa olukorra mõju pereloomeas inimeste sündimuskavatsustele on võimalik leevendada eelkõige **majanduslike** meetmetega, kohandades lähemal ajal vanemahüvitist ja tõhustades perehüvitisi koos nende juurde käiva ulatusliku teavitustööga.
- Soovitame praeguse järsu sündide arvu languse põhjustest ülevaate saamiseks tutvuda Tallinna Ülikooli rahvastikuteadlaste 22. mai 2023 blogipostitusega: https://demograafia30.weebly.com/blog_41.html

Hillar Petersen
juhatuse liige

Mihkel Servinski
analüütik

Sihtasutus Pere Sihtkapital
pere@peresihtkapital.ee

Pere Sihtkapital SA on 2019. aastal loodud rahvastikupoliitika mõttekoda, mille nõukokku kuuluvad Eesti Teaduste Akadeemia, MTÜ Eesti Lasterikaste Perede Liidu, MTÜ Eesti Naisliidu, MTÜ Lasterikkad Isad, Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli esindajad.

Lisad. Info läbiviidud uuringutest.

Lisa 1. Lapse saamise motiivid ja takistused: Eesti Pere- ja Sündimusuuringu tulemused. Tallinna Ülikooli Ühiskonnateaduste Instituut, Eesti Demograafiakeskus. SA Pere Sihtkapitali tellimusel. Tallinn 2020

Sihtrühm:

Lapsesaamise takistuste kohta küsiti **viljakas eas vastajatelt, kes olid (jätkuva) lapse saamise võimaluse enda puhul kindlalt välistanud.**

Lapse saamise takistused

- Paarisuhtest tulenevad takistused
 - Lapsesaamiseks sobiva elukaaslase puudumist pidas oluliseks takistuseks viiendik vastajatest.
 - Elukaaslase vastuseisu märkisid oluliseks lapsesaamise takistuseks pea 30% vastanutest. Mehed hindasid elukaaslase vastuseisu olulisemaks kui naised.
 - Järeldused ja soovitused: Paarisuhte- ja pereharidusele tuleb suuremat rõhku pöörata. Olulise rahvastikumõju saavutamiseks (sihtgrupiks pea kõik tulevased täiskasvanud) oleks mõistlik märgatavalt täiendada juba gümnaasiumiprogrammi perekonnaõpetust, samuti toetada praeguseid väikelaste vanemaid vältimaks paarisuhete halvenemist.
- Tervis
 - Halva tervise tõi enese jaoks olulise lapsesaamise takistusena välja veidi alla 30% vastajatest.
 - Järeldused ja soovitused: Kuna on teada, et viljakus langeb koos vanusega, eriti pärast 35. eluaastat, on vanus ja tervis sündimuse seisukohalt tihedalt seotud. Head terviseharjumused kujunevad välja luba lapseas, seetõttu soovitame tähelepanu pöörata üldhariduses kõigi noorte liikumis- jm terviseharjumuste väljakujunemisele, samuti tutvustada gümnaasiuminoortele pereplaneerimise ja viljakuse küsimusi. Teiseks meetmeks võiks olla viljakusnõustamine paaridele ja üldine alla 35-aastaste teadlikkuse tõstmine, vältimaks juhtumeid, kus laste saamise soovide täitmisega alustatakse teadmatusest liiga hilja.
- Lapsi on juba piisavalt
 - Soovitud laste arvu juba täitumist tõi olulise lapsesaamise takistusena välja kolmveerand vastanutest.
 - Järeldused ja soovitused: Kui inimestel pole muid olulisi takistusi, on soovi puudumine peamiseks (järgmiste) laste mittesaamise põhjuseks. Soov sõltub paljuski ühiskonnas levinud väärtushinnangutest ja hoiakutest.

Laste- ja peresõbraliku ühiskonna (sh hoiakute) kujundamise abil on võimalik riigil laste saamise soovi keskmist taset mõjutada.

- Majanduslik kitsikus
 - Halva majandusliku olukorra tõsi olulise lapsesaamise takistusena välja 40% vastanutest.
 - Järeldused ja soovitused: Konkreetsete riiklike meetmena on eelkõige võimalik võtta järelkasvu olulise riikliku tähtsusega küsimusena ja lastega peresid piisavalt tõhusalt toetada. Universaalsed toetused omavad sündimusele suuremat mõju kui sihitatud, n-ö vajaduspõhised toetused, mis toetavad ainult hädapärast toimetulekut sihtrühmades.

Lisa 2. Rahvastikubaromeeter 4. Pere Sihtkapital ja Norstat 2022

- Küsitluse toimumise aeg 27.05.2022-09.06.2022.
- Küsitluse viis läbi uuringufirma Norstat veebiuuringuna Norstati paneelis.
- Vastas 1500 naist vanuses 20-44-aastat.

Küsimus:

Milline etteantud põhjustest on Teie jaoks kõige olulisem, et te ei plaani järgmise kolme aasta jooksul lapsi saada?

Sihtrühm:

Küsimus esitati neile, kellel polnud küsitluse ajal lapsi või kes olid küsitluse ajal lapseootel ja kes soovisid tulevikus (veel) lapsi saada, aga rohkem kui kolme aasta pärast.

Etteantud põhjused olid:

1. Tunnen, et olen veel liiga noor vastutamaks lapse eest
2. Olen hõivatud muude oluliste tegevustega (nt õpingud, töö)
3. Mul on majanduslikult keeruline toime tulla
4. Mul ei ole sobivat töökohta
5. Mul pole sobivat eluaset
6. Minu tervislik seisund on takistuseks (nt ägedad, kroonilised või pärilikud haigused)
7. Partner ei soovi praegu last saada
8. Mul pole lapse saamiseks sobivat partnerit
9. Ebakindlus tuleviku suhtes
10. Minu olemasolev laps/lapsed on veel liiga väikesed

11. Kuna seni ei ole õnnestunud rasestuda, siis kahtlen, et see juhtub lähema 3 aasta jooksul

12. Muu Teie jaoks oluline põhjus (vastajaid paluti vastust täpsustada, täpsustused statistiliselt olulist tulemust ei andnud)

Tulemus:

Kolm kõige olulisemat põhjust olid:

- olen hõivatud muude oluliste tegevustega;
- mul pole lapse saamiseks sobivat partnerit;
- mul on majanduslikult keeruline toime tulla.

Küsimus:

Palun järjestage riiklikud meetmed selle järgi, kui olulised on need Teie jaoks järgmise lapse planeerimisel ja kasvatamisel?

Sihtrühm:

Vastasid küsitletavad, kes soovivad tulevikus lapsi saada või kes olid küsitluse toimumise ajal lapseootel.

Etteantud meetmed:

1. Sünnitoetus
2. Peretoetused (lapsetoetus, lasterikka pere toetus)
3. Vanemahüvitis
4. Tulumaksusoodustus laste pealt
5. Laste tasuta hambaravi
6. Lasteaiakoht
7. Riigi tugi eluaseme hankimisel (Kredex)
8. Huviringide toetus
9. Tasuta koolilõuna
10. Lapsehoolduspuhkus (töökoha säilimine kuni 3 aastat)
11. Tasuta haridus (üld-, kutse- ja kõrgharidus)
12. Laste arvust sõltuv pensionilisa

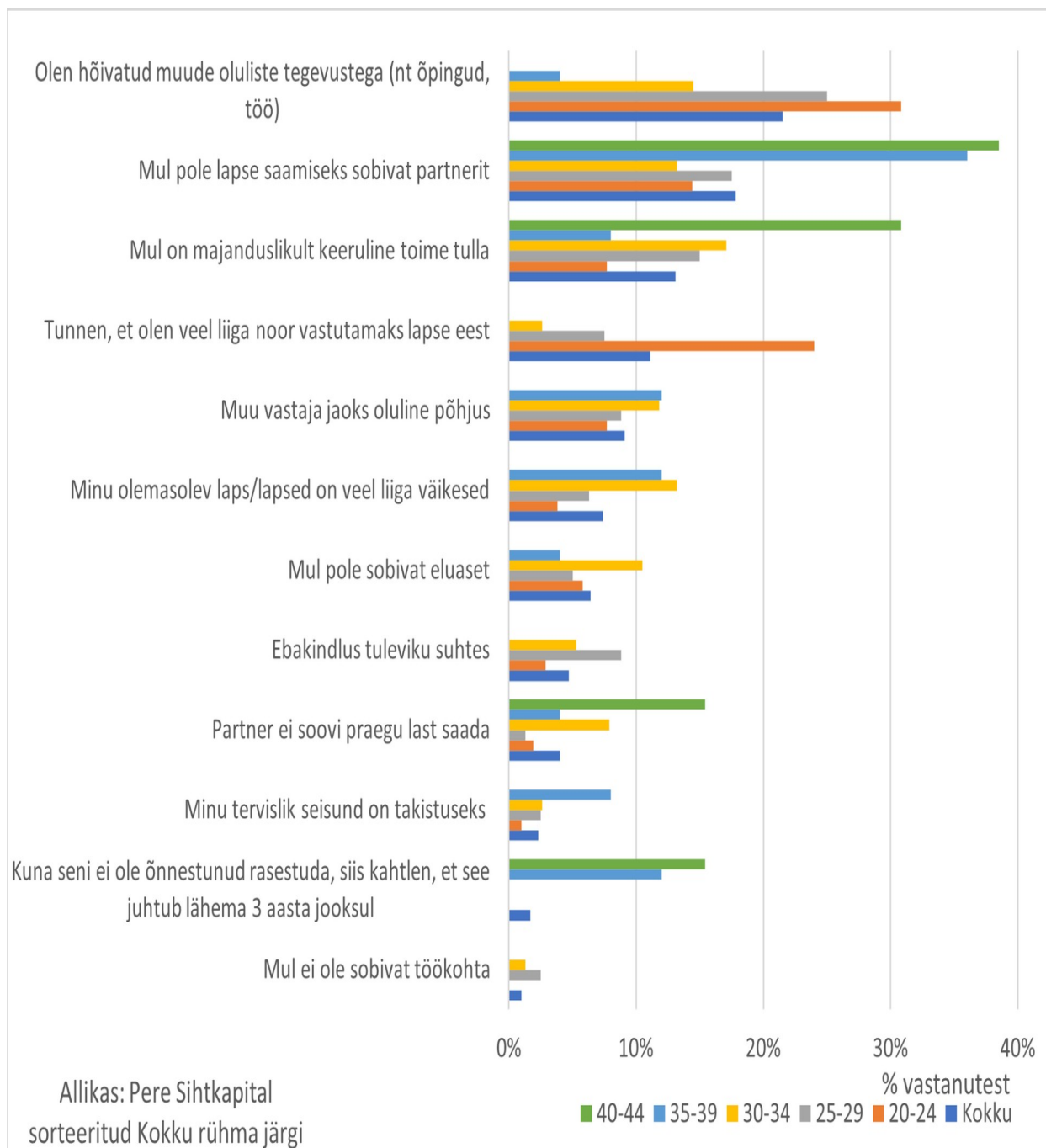
Tulemus:

Etteantud meetmetest hindasid vastajad kõige olulisemateks vanemahüvitist, lapsehoolduspuhkest (töökoha säilimine kuni 3 aastat) ja sünnitoetust. Kõige vähem olulised olid vastajate arvates laste arvust sõltuv pensionilisa, tasuta koolilõuna ja huviringide toetus. (Juhime tähelepanu, et erinevate toetuste nimetamisel võivad inimesed ka eksida, mistõttu oleks riigi seisukohast mõistlik

tegeleda (potentsiaalsete) lapsevanemate teadlikkuse tõstmisega oma võimaluste kohta.)

Milline etteantud põhjustest on Teie jaoks kõige olulisem, et Te ei plaani järgmise kolme aasta jooksul lapsi saada?

Küsimus "Palun järjestage riiklikud meetmed selle järgi, kui olulised on need Teie jaoks järgmise lapse planeerimisel ja kasvatamisel?" tulemused

Koht tähtsuse järjekorras	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Kokku
Meede													
Vanemahüvitis	31%	20%	17%	9%	6%	5%	4%	2%	2%	2%	1%	0%	100%
Lapsehoolduspuhkus (töökoha säilimine kuni 3 aastat)	28%	19%	10%	9%	8%	5%	6%	4%	4%	3%	3%	1%	100%
Sünnitoetus	18%	15%	10%	11%	10%	7%	7%	6%	5%	4%	4%	2%	100%
Peretoetused	8%	16%	16%	11%	9%	9%	5%	7%	7%	5%	4%	5%	100%
Tasuta haridus (üld-, kutse- ja kõrgharidus)	6%	9%	10%	10%	11%	13%	11%	11%	6%	6%	6%	2%	100%
Lasteaiakoht	5%	11%	16%	16%	16%	10%	9%	6%	4%	4%	2%	2%	100%
Riigi tugi eluaseme hankimisel (Kredex)	2%	4%	3%	6%	7%	6%	7%	7%	7%	9%	15%	27%	100%
Laste tasuta hambaravi	1%	2%	4%	9%	11%	13%	15%	14%	13%	9%	5%	2%	100%
Laste arvust sõltuv pensionilisa	0%	0%	1%	2%	3%	5%	7%	6%	9%	11%	20%	34%	100%
Tulumaksusoodustus laste pealt	0%	3%	7%	12%	10%	11%	9%	12%	11%	13%	8%	5%	100%
Huviringide toetus	0%	1%	2%	4%	7%	8%	8%	12%	15%	18%	18%	8%	100%
Tasuta koolilõuna	0%	1%	2%	3%	3%	8%	12%	13%	16%	17%	15%	11%	100%

Lisa 3. Rahvastikubaromeeter 6. Pere Sihtkapital ja Norstat 2022/23

- Küsitluse toimumise aeg 29. detsember 2022 – 12. jaanuar 2023.
- Küsitluse viis läbi uuringufirma Norstat.
- Vastas 1503 naist vanuses 20-44-aastat.

Küsimus

Milline etteantud põhjustest on Teie jaoks kõige olulisem, et te ei plaani järgmise kolme aasta jooksul lapsi saada?

Sihtrühm:

Vastas 288 naist. Küsimus esitati neile, kes soovisid tulevikus veel lapsi saada, aga rohkem kui kolme aasta pärast ja kes polnud küsitluse ajal lapseootel.

Etteantud põhjused olid:

1. Tunnen, et olen veel liiga noor vastutamaks lapse eest
2. Olen hõivatud muude oluliste tegevustega (nt õpingud, töö)
3. Mul on majanduslikult keeruline toime tulla
4. Mul ei ole sobivat töökohta
5. Mul pole sobivat eluaset
6. Minu tervislik seisund on takistuseks (nt ägedad, kroonilised või pärilikud haigused)
7. Partner ei soovi praegu last saada
8. Mul pole lapse saamiseks sobivat partnerit
9. Ebakindlus tuleviku suhtes
10. Minu olemasolev laps/lapsed on veel liiga väikesed
11. Kuna seni ei ole õnnestunud rasestuda, siis kahtlen, et see juhtub lähema 3 aasta jooksul
12. Muu Teie jaoks oluline põhjus (vastajaid paluti vastust täpsustada, täpsustused statistiliselt olulist tulemust ei andnud)

Tulemus:

Kolm kõige olulisemat põhjust olid:

- olen hõivatud muude oluliste tegevustega;
- mul pole lapse saamiseks sobivat partnerit;
- tunnen, et olen veel liiga noor vastutamaks lapse eest.

Üldiselt langesid tulemused kokku rahvastikubaromeeter 4 tulemustega. On nihkeid, mis võivad olla olulised – näiteks on ebakindlus tuleviku suhtes tõusnud – kuid valim ei võimalda selles osas kindlaid järeldusi teha.

Küsimus:

Palun järjestage riiklikud meetmed selle järgi, kui olulised on need Teie jaoks järgmise lapse planeerimisel ja kasvatamisel?

Sihtrühm:

Vastajaid 720. Vastasid küsitletavad, kes küsitluse ajal olid lapseootel ja need, kes soovivad tulevikus lapsi saada.

Etteantud meetmed:

1. Sünnitoetus
2. Peretoetused (lapsetoetus, lasterikka pere toetus)
3. Vanemahüvitis
4. Tulumaksusoodustus laste pealt
5. Laste tasuta hambaravi
6. Lasteaiakoht
7. Riigi tugi eluaseme hankimisel (Kredex)
8. Huviringide toetus
9. Tasuta koolilõuna
10. Lapsehoolduspuhkus (töökoha säilimine kuni 3 aastat)
11. Tasuta haridus (üld-, kutse- ja kõrgharidus)
12. Laste arvust sõltuv pensionilisa

Tulemus:

Etteantud meetmetest hindasid vastajad kõige olulisemateks vanemahüvitist, lapsehoolduspuhkust (töökoha säilimine kuni 3 aastat) ja sünnitoetust. Kõige vähem olulised olid vastajate arvates laste arvust sõltuv pensionilisa, tasuta koolilõuna ja huviringide toetus. (Juhime tähelepanu, et erinevate toetuste nimetamisel võivad inimesed ka eksida, mistõttu oleks riigi seisukohast mõistlik tegeleda (potentsiaalsete) lapsevanemate teadlikkuse tõstmisega oma võimaluste kohta.)

Küsimus:

Millised etteantud muutustest ühiskonnas või Teie eraelus võivad eelkõige mõjutada/toetada Teie otsust 3 aasta jooksul lapsi saada?

Sihtrühm:

Vastajaid 252. Vastajad, kes pole lapseootel ja kes soovivad veel last saada, kuid mitte lähema kolme aasta jooksul.

Etteantud muutused olid:

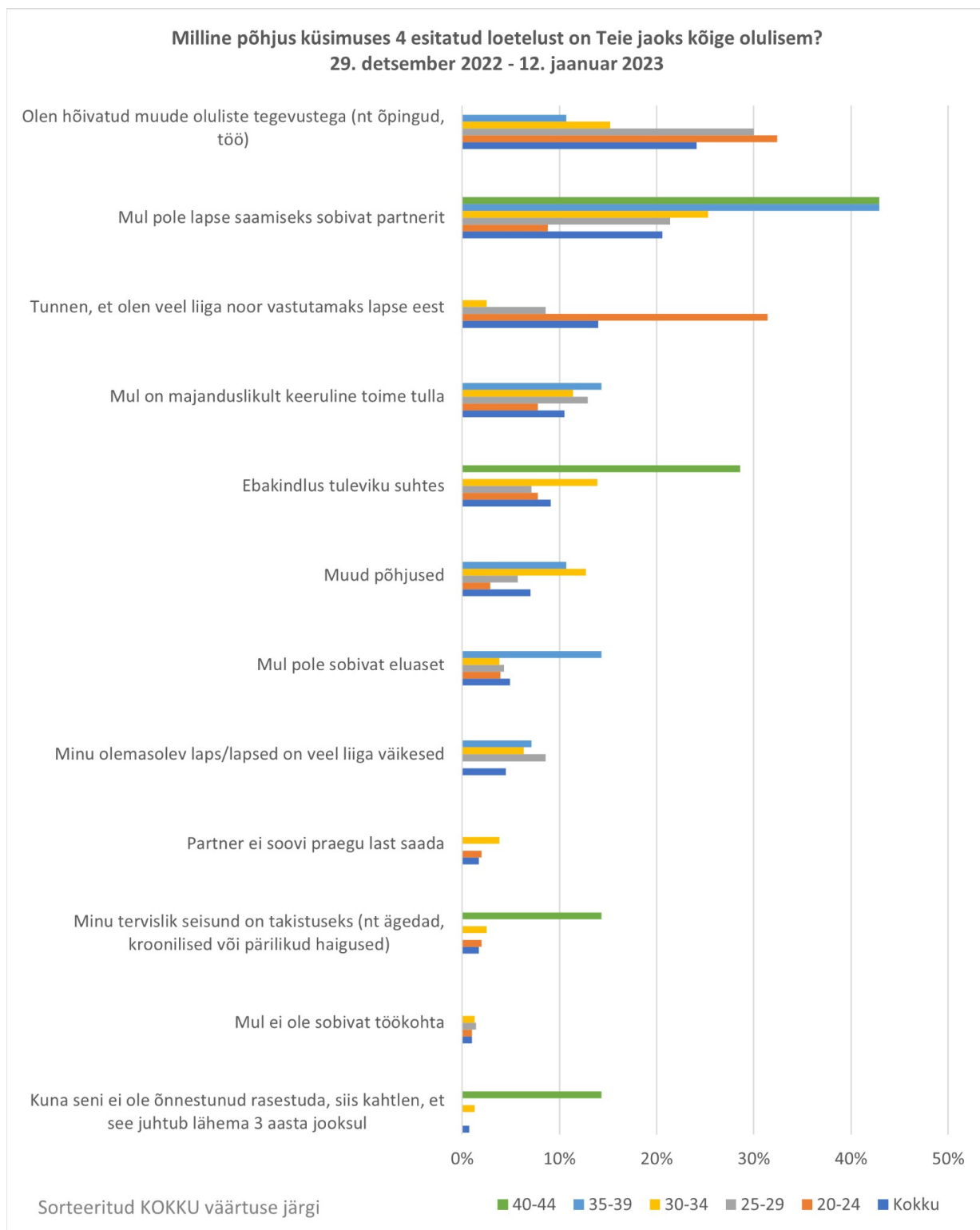
1. Sobiva partneri leidmine
2. Teie majandusliku toimetuleku paranemine või stabiliseerumine
3. Suurema/sobivama elupaiga soetamine
4. Piisavate võimaluste tekkimine, et olla ise lapse/lastega kodus
5. Piisavate võimaluste tekkimine lapsehoidmiseks Teile sobival moel
6. Lastega perede majandusliku toetuse suurendamine Eestis
7. Koduste tööde väiksem maht
8. Kindlustunne, et töökoht jääb pärast lapsesaamist alles
9. Tööaeg on lühem ja paindlikum
10. Eesti muutumine turvalisemaks elupaigaks
11. Eesti inimeste sõbralikum suhtumine lastesse
12. Globaalprobleemidele lahenduse leidmine (saastatus, sõjalised konfliktid, kliima jt.)
13. Muu Teile jaoks oluline põhjus (palun täpsustage)

Tulemus:

Kõige olulisem on sobiva partneri leidmine ja pere majandusliku toimetuleku paranemine või stabiliseerumine. Vähem olulised on Eesti inimeste sõbralikum suhtumine lastega peredesse ja koduste tööde väiksem maht. NB! Vanuserühmiti põhjuste võrdlemisel tuleb arvestada laiade usalduspiiridega, eriti vähempopulaarsete vastuste puhul.

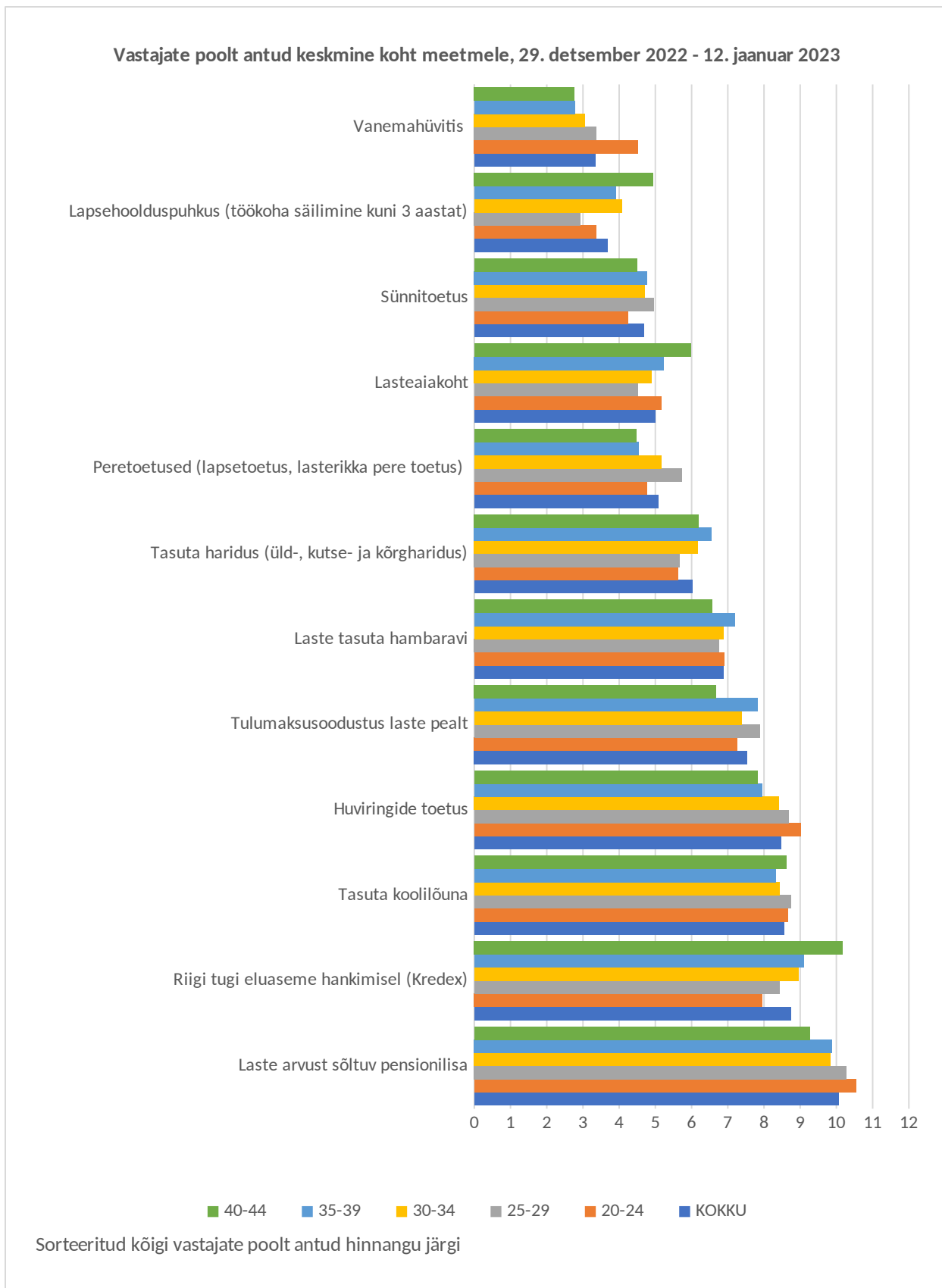

Milline etteantud põhjustest on Teie jaoks kõige olulisem, et Te ei plaani järgmise kolme aasta jooksul lapsi saada? 29. detsember 2022 – 12. jaanuar 2023

Küsimuse „Palun järjestage riiklikud meetmed selle järgi, kui olulised on need Teie jaoks järgmise lapse planeerimisel ja kasvatamisel?“ tulemused.

Millised etteantud põhjused on Teie jaoks kõige olulisemad, et mõjutada/toetada Teie otsust lähema kolme aasta jooksul last saada?

